

TATAR YAZAR NURİHAN FETTAH'IN TARİH KONULU ESERLERİ ÜZERİNE

Çulpan ZARİPOVA ÇETİN*

Öz: Tatar edebiyatında 1970'li ve sonraki yıllarda yazılan tarihî romanların arasında Nurihan Fattah'ın yarattığı eserler, her şeyden önce onlarda tarihin en derin devirlerinde kalan devletlerin ve bu devletlerde gerçekleşen tarihî olaylar ile tarihte adı geçen şahısların kaleme alınması açısından önemlidir. II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda eski kaynaklardan İdil Boyu Bulgar Devleti dönemini incelemesi sonucunda Nurihan Fattah iki edebî eser yaratır. "İtil Suyı Aka Torur" (İdil Suyu Akıyor) adlı romanında Doğu Avrupa'da oluşan ilk devletlerden biri olan İdil Boyu Bulgar Devleti'nin X. yüzyılda İslam dinini resmî şekilde kabul etmesi anlatılır. "Kul Ali" adlı sahne için yazılan trajedide ise İdil Boyu Bulgar Devleti'nin XIII. yüzyılda Moğol akınlarına karşı verdiği mücadele kaleme alınır. 1980'li yıllarda Nurihan Fattah, meşhur Hun medeniyetini ve III.-IV. yüzyılda Türklerin yaşayışını "Sızgıra Torgan Uklar" (Islık Çalan Oklar) adlı romanında kaleme alır.

Nurihan Fattah, halkının en eski tarihine dokunmaya cesaret eden ilk Tatar yazarı oldu ve bütün yaratıcılığını Tatar halkının tarihiyle besledi. Hem yazar hem bilim adamı hem de tarihçi olan Nurihan Fattah'ın romanları; her şeyden önce halkın tarihî bilincinin yenilenmesi, yerine gelmesi, geçmişin tozlu sayfalarında kalmış olayların ve Tatarların atalarının tarihte gösterdikleri kahramanlıkların, hayat tarzının, geleneklerinin, sosyal ilişkilerin tekrar hatırlanması açısından paha biçilmez değere sahiptir.

Anahtar kelimeler: Tatar, Türk, edebiyat, Nurihan Fattah, tarihî roman.

ABOUT THE HISTORICAL NOVELS OF THE TATAR WRITER NURIKHAN FATTAKH

ABSTRACT: Among the Tatar historical novels written between 1970 and 1980, the novels of Nurikhan Fattakh are of great importance. The main merit of the writer is that he turned to the ancient history of the Turks and Tatars and truthfully reflected both historical figures and historical events of those times. As a result of studying historical sources connected with the Bulgar Khanate, Nurikhan Fattah wrote two works. In the novel "The Volga River Flows", he described the adoption of Islam by the Volga Bulgaria in the Xth century. The tragedy "Kul Gali" describes the events that took place in the Bulgar state during the Mongol invasion in the XIIIth century. In 1980, Nurikhan Fattah wrote the novel "Whistling Arrows", in which he turned to the distant history of the Huns in the IIIrd-IVth centuries. Nurikhan Fattah was one of

* Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, chulpancetin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3440-9974

(Yazının Geliş Tarihi/Received Date: 16.08.2020, Yazının Kabul Tarihi/Acceptance Date: 31.10.2020)

Doi: 10.47089/iuad.781236

the first Tatar writers who dared to write about the ancient history of his people. The works of the writer, scientist and historian Nurikhan Fattakh contributed and still contribute to the revival of the national consciousness of the Tatar people. With the help of his novels, the Tatars began to re-realize their heroic past, the way of life of their ancestors and their ancient traditions. This is why the work of the outstanding Tatar writer of the 20th century is valuable.

Key Words: Tatars, Turks, literature, Nurikhan Fattah, historical novel.

Giriş

Eski Sovyetlerde yer alan diğer halkların edebiyatlarında olduğu gibi Kazan Tatar edebiyatında da 1960-1990'lı yıllar, gayet özel bir dönem oldu. Stalin kültürünü faş etme sonucunda 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren ülkenin içtimai ve ruhi hayatında önemli değişiklikler kaydedildi. Artık yazarlar, hayatla ilgili daha özgür düşünceler sunmaya başladılar ve edebiyatın bu döneme kadar aydınlatılmayan taraflarına ve meselelerine dikkat çektiler. Fakat bu durum kısa sürdü, hakimiyete L. Brejnev'in gelmesiyle beraber edebiyatın üzerinde olan sansür yine arttı. Tataristan Yazarlar Birliği, Parti tarafından yönetilmeye ve denetlenmeye devam edildi. Bu yıllarda yazarlar dikkatini daha çok güncel sorun ve konulara yönlendirdiler. Bu amacı gerçekleştirmek için yazarlar, çeşitli sanayi ve fabrikalara, yeni yapılmaya başlayan ve devlet kapsamında büyük önem taşıyan inşaatlara, köylere gönderildiler. Edebî eserlerin önemli değerlendirme kriterleri, "komünizme doğru yol alan" Sovyet hayatında ve insan bilincinde oluşan değişiklikleri aydınlatma oldu. Böylece, edebiyata ideolojik yön verme, eserlerin konusunu ve karakterlerini de etkiledi. 1960'lı yıllar Tatar edebiyatının göze çarpan en belirgin özelliği, işçiler dünyasını anlatmasıydı. Bu doğrultuda yazılan eserlerin birçoğu petrol çıkarma işleriyle uğraşan işçilerle ilgilidir. Örneğin, Sibgat Hekim'in "Bér Gorurlık Hisé" (Bir Onur Hissi) adlı şiiri, Garif Ahunov'un "Hezine" (Hazine) adlı romanı, Tufan Minnullin'in "Monda Tudık – Monda Üsték" (Burada Doğduk, Burada Yetiştik) adlı dram eseri vb. Bu dönem Tatar edebiyatında aydınların hayatını, ayrıca onların halkın millî bilincini yükseltmede oynadıkları gayet önemli rolü gösteren eserler de yazıldı. Örneğin, Atilla Rasih'in "İké Buydak" (İki Bekar) ve "Sınav" (Sınav), Abdurrahman Apselamov'un "Ak Çiçekler", Medine Malikova'nın "Şefkat" adlı romanları; Ayaz Gıylecev'in "Cırge Tapşırılğan Cérler" (Yere Emanet Edilen Sırlar), Tufan Minnullin'in "Milevşe'nin Doğum Günü" ve "Üzébéz Saylagan Yazmış" (Seçtiğimiz Kader) adlı piyesleri buna en güzel örneklerdir (Zaripova Çetin, 2018: 697).

1960 yılından itibaren edebiyatta güncel köy meseleleri de işlenmeye başladı. Rafael Töhfetullin'in "Yıldızım", Ayaz Gıylecev'in "Bérev" (Birisi), Nurihan Fettah'ın "Artta Kalgan Yullar" (Arkada Kalan Yollar), Ahsen Bayanov'un "Yeşlégémné Ézlim" (Gençliğimi Arıyorum), Muhammet Mehdiyev'in "Béz, Kırık Béréncé Yıl Balaları" (Biz, Kırk Birinci Yıl Çocukları), Vakıyf Nurullin'in "Şinélséz Soldatlar" (Paltosuz Askerler) adlı

öykülerinde II. Dünya Savaşı ve ondan sonraki yıllarda köy gençlerinin zor ve çetrefilli kaderi anlatıldı. Köy hayatı, yazarlar tarafından değişik yönleriyle ele alındı. Ama bu dönemde edebiyatta yaşanan çok önemli bir olay daha vardı; o da 1965-1990'lı yıllar Tatar edebiyatında artık tarihî konuların da işlenmeye başlamasıydı. Sovyet ideolojisi, halkın geçmişte yaşanan şanlı tarihini aydınlatmasına savaş sonrası dönemde uzun yıllar boyu izin vermedi. Ama yine de edebiyatta bu alanda elde edilen kazançlar olmadı değil. Örneğin, Naki İsanbet “Hoca Nasrettin” (1939), “Spartak” (1940), “İdegey” (1941), “Gülcamal” (1943), “Mullanur Vahitov” (1946) ve “Abugalisina” (1959) adlı dram eserleri yarattı. Ayrıca, tarihin yakın döneminde gerçekleşen 1917 Ekim Devrimi, iç savaş, kolhozların kuruluşu ve bunun sonucu ortaya çıkan varlıklı köylülerin faciasını yansıtan eserler de yazıldı. Örneğin, İbrahim Gazi'nin “Onıtılmas Yıllar” (Unutulmaz Yıllar), Fatih Hüsni'nin “Utızınçı Yıl” (Otuzuncu Yıl), Garif Ahunov'un “İdél Kızı” (İdil Kızı) adlı romanları buna en manidar örneklerdir. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı da edebî eserlerde konu olarak işlenmeye devam etti. Örneğin, Nebi Devli'nin “Yeşev Bélen Ülem Arasında” (Yaşam ile Ölüm Arasında, 1957) Abdurrahman Apselamov'un “Meñgélék Kéşe” (Ebedî İnsan, 1960) adlı romanı, İldar Yuzeyev'in “Soñğı Sınav” (Son Sınav, 1969) adlı, sahne için yazılan efsanesi ve Emirhan Yeniki'nin “Béz de Soldatlar İdék” (Biz De Askerlerdik, 1971) adlı öyküsünde savaş ve savaşa katılan insanların psikolojisi çeşitli yönleriyle ele alındı. Diğer Tatar yazar Şamil Rakipov'un ise zaten bütün eserleri savaşla ilgili olup hepsi belgesel niteliğinde yazıldı. Onlarda Tatar Türklerinin ya da Tataristan'da doğup büyüyen başka millete mensup olanların savaşta gösterdikleri kahramanlıklar anlatıldı: “Kaydan Sin, Can?” (Neredensin Sen, Can?), “Yıldızlı Töñner” (Yıldızlı Geceler), “Tañlar Haman Matur mı?” (Tanlar Hâlâ Güzel mi?) vb. (Zaripova Çetin, 2018: 699).

Tatar edebiyatında tarihî konuyu aydınlatan ilk roman olarak genelde Alimcan İbrahimov'un XX. yy. başında Kazak bozkırlarında gerçekleşen olayları ele alarak yazdığı “Kazak Kızı” (1923) adlı romanı gösterilir. Yazarın 1920 yılında yazılan ve 1905-1907 yıllarında Rusya'da yaşanmış baskı yıllarını anlatan “Béznég Köñner” (Bizim Günler) adlı romanı da Tatar nesrinde ilk tarihî-inkılabî roman olarak adlandırılır (Hayri, 1979: 170). Tarihî romanlar XX. yy. başından itibaren Tatar edebiyatında çok önemli bir yer almaya başlar. Örneğin, Mahmut Galev'in “Bolgançık Yıllar” (Bulanık Yıllar, 1929) ve “Möhecirler” (Muhacirler), Ömer Beşirov'un “Namus” (Namus), Kavi Necmi'nin “Yazgı Ciller” (Bahar Rüsgârları), İbrahim Gazi'nin “Onıtılmas Yıllar” (Unutulmaz Yıllar), Fatih Hüsni'nin “Ceyevlé Kéşe Sukmagı” (Yaya Patikası), Ahmet Feyzi'nin “Tukay” (Tukay), Şeyhi Mannur'un “Musa” (Musa), Atilla Rasih'in “Yamaşev” (Yamaşev), Garif Ahunov'un “İdél Kızı” (İdil Kızı) vb. Çağdaş Rus bilim adamı A. Pautkin'in yazdığı gibi, 1960'lı yıllarda Sovyet edebiyatında gündeme gelen tarihî roman türü antik dönemden XX. yy. ilk yarısına kadar bütün tarihî devirleri kapsar (Pautkin, 1980: 344). İşte Kazan

Tatarları da bu yıllarda artık en eski tarihlerine de yoğunlaştılar. Bu anlamda Nurihan Fettah'ın yaratıcılığı büyük önem taşır.

Tatar edebiyatında 1970'li ve sonraki yıllarda yazılan bütün tarihî romanların arasında Nurihan Fettah'ın yarattığı eserler, her şeyden önce onlarda tarihin en derin devirlerinde kalan devletlerin ve bu devletlerde gerçekleşen olayların kaleme alınmasıyla öne çıkar. Nurihan Fettah'ın tarih konulu bütün eserlerinde çağdaş Tatar araştırmacı Ramilya Yarullina Yıldırım'ın da yazdığı üzere “kahramanlık kültü, maceralar, büyük romantik aşk, hayal ve gerçeklik çatışmasından doğan trajediler gibi Doğu edebiyatı ruhundaki unsurlar tarihî zeminde anlatılır.” (2016: 170). II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda eski kaynaklardan İdil Boyu Bulgar Devleti dönemini incelemesi sonucunda Nurihan Fettah iki edebî eser yaratır. Bunlardan biri “İtil Suyı Aka Torur” (İdil Suyu Akıyor, 1972) adlı roman, diğeri ise sahne için yazılan “Kul Ali” (1973) adlı trajedidir. Daha sonraki yıllarda Nurihan Fettah meşhur Sün (Hun) medeniyetini ve o dönemde (III.-IV. asırlar) Türklerin yaşayışı ve gönül dünyasını anlatan “Sızgıra Torgan Uklar” (Islık Çalan Oklar, 1977-1983) adlı romanını yazar.

Nurihan Fettah; 1979 yılında “Rusya Federasyonu'nun Tanınan Medeniyet Hizmetkari”, 1992 yılında Uluslararası Biyografi Merkezi (Cambridge-İngiltere) tarafından “Yılın Adamı” ödülleriyle layık görülmüştür. 1994 yılında ise “Sızgıra Torgan Uklar” (Islık Çalan Oklar) adlı iki kitaptan oluşan romanı için yazar, Tatar dünyasında en önemli ödül olan “Abdullah Tukay Devlet Ödülü”nü aldı. 1998 yılında Tataristan Cumhurbaşkanı Mintimer Şeymiyev'in kararnamesiyle “Tataristan Cumhuriyetinin Halk Yazarı” unvanını kazandı. 2004 yılında vefatından sonra Nurihan Fettah, Kazan'da Yeni Tatar Mezarlığı'nda Abdullah Tukay'ın mezarı yanına defnedildi.

Tabii ki 1970'li ve 1980'li yıllarda Nurihan Fettah, Tatarların geçmişine yönelik tarihî roman türünde yazan tek yazar değildi. Örneğin, İldar Yuzeyev'in “Meñgélék Bélen Oçraşuv” (Ebediyetle Görüşme, 1982) adlı şiirsel trajedisinde, Möseğıyt Habibullin'in “Kubrat Han” (Kubrat Han, 1984), “Atilla” (Atilla), “İlçege Ülem Yuk” (Elçiye Zeval Yok) adlı tarihî romanlarında, Rinat Haris'in “Ant Suyı” (Ant Suyu, 1985) adlı uzun şiirinde, Gerey Rehim'in “Bolgar-Kazan” (Bulgar-Kazan, 1985) adlı dram eserinde de İdil boyu Bulgar Devleti'nin tarihi kaleme alındı. Ayrıca, 1980'li yılların sonunda Tatarlara artık devlet hakkında farklı fikirleri öne sürme imkânı sunuldu. Tarihi yeniden öğrenme imkânlarının açılması, toplumda Tatar halkının şanlı tarihî geçmişine, devletçiliğine ilginin artması, bunların hepsi daha sonraki yıllarda tarihî romanların yaratılmasına sağlam bir temel oldu. O yıllarda Kazan Hanlığı dönemine ilgi arttı. Her şeyden önce, birçok edibin ve âlimin 1917 Ekim Devrimi'ne kadar veya Sovyet döneminde muhacirlikte Kazan Hanlığı hakkında yazılan eserleri ve hizmetleri yayımlandı. Bu yayınlara örnek olarak Hadi Atlasi, Gabdulla Battal, Zeki Velidi, Rıza Fahretdinov, Ayaz İshaki hizmetleri gösterilebilir. Rus tarihçisi Mihail Hudyakov'un “Kazan Hanlığı Tarihi Hakkında Yazılar” adlı hizmeti Rusçaya ve Türk yazarı İ. Nevruzhan'ın

“Süyümbike” adlı tarihî romanı Tatar Türkçesine çevirildi. O dönemi ve Tatarların millî kahramanı Süyümbike Hanbike’yi anlatan tarihî romanlar yazıldı: Mösegıyt Habibullin “Söyembike Hanbike Hem İvan Groznıy” (Süyümbike Hanbike ve Korkunç İvan), Rabıt Batulla’nın “Süyümbike” (Süyümbike). 1980-1990’lı yıllarda yazılan Flüs Latıfyı’nın “Hıyanet” (İhanet), Rinat Möhemmediyev’in “Sirat Küpéré” (Sırat Köprüsü), Zemit Rahimov’un “Batırşa” (Batırşa) adlı romanları ile Vahit İmamov’un “Seit Batır” (Kahraman Seyit) adlı tarihî öyküsü de Tatar edebiyatının tarihî nesir türünde açılan ufukları genişletti.

1. Nurihan Fettah’ın Yaratıcılığının Araştırılma Durumu

2000’li yıllarda Nurihan Fettah’ın hayatı ve eserleri üzerine Nurmuhamet Hisamov, Ferit Hatıfov, Liliya Husnutdinova, Elfinur Necipova-Zinnatullina, Rezeda Hayrutdinova gibi Tatar bilim adamları araştırmalar yapar ve önemli sonuçlara varırlar. Örneğin, Rezeda Hayrutdinova’ya göre Nurihan Fettah’ın yarattığı tarihî romanların en belirgin özelliği, halk edebiyatı örnekleri ile tarihte olup biten gerçek olayları bir bütün olarak yoğurup vermesidir (2007: 24-25). Nurihan Fettah’ın hayatı ve yaratıcılığı üzerine yazdığı monografide Elfinur Necipova-Zinnatullina de şöyle yazar: “Tatar yazarlarından ilk olarak eski Türk, Hun ve Bulgar halklarının tarihine girmeyi başaran Nurihan Fettah, sözlü ve yazılı edebiyatların kazançlarını ustaca birleştirdiğinden dolayı okuyucu da onun eserlerini severek okuyor.” (2004: 99). Liliya Husnutdinova da Nurihan Fettah’ın “İtil Suvı Aka Torur” (İdil Suyu Akıyor, 1972) ve “Sızgıra Torgan Uklar” (İslik Çalan Oklar, 1977-1985) adlı romanları üzerine çok değerli düşünce sunar: “Nurihan Fettah’ın mevcut romanları, anlatılan tarihî dönemleri canlandırma açısından tarihî nesir türünde çığır açar.” (2003: 8). Türkiye’de ise Nurihan Fettah’ın hayatı ve yaratıcılığı üzerine 2014 yılında Ahmet Turan Türk tarafından “Nurihan Fettah’ın Sızgıra Torgan Uklar Romanı Üzerine Dil İncelemesi” (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin) başlıklı doktora tezi yazılır. 2019 yılında mezkûr araştırmacının “Nurihan Fettah’ın Dilinde Eski (Arkaik) Sözler” ve “Köklerin Peşinde Bir Tatar Yazar: Nurihan Fettah” adlı araştırma makalesi yayınlanır (Türk, 2019b: 47-57; Türk, 2019a2: 139-155). Türkiye’de Nurihan Fettah hakkındaki bu son araştırma onun hayatı, sanatı ve dili ile ilgili kapsamlı; eserleri, tercümeleleri, makaleleri ve yazıları hakkında genel bilgi vermesi açısından önem taşır.

2. Yazarın İdil Boyu Bulgar Tarihi ile İlgili Eserleri

Nurihan Sadrilman oğlu Fettahov; dram ustası ve çevirmen olmasının yanı sıra tarih ve dil bilgisi alanında birçok bilimsel kitap kaleme almış, ünlü bir Tatar yazardır. Tarihî konuları aydınlatan eserlerini 1970’li yıllardan itibaren yazmaya başlar. Kendisi de belirttiği üzere, tarihî konulara artık hayatı bütün zorluklarıyla tanıyan olgun bir insan ve yazar olarak el atar. Tarihî kaynakları araştırır, Türklerin atalarının yaşadığı birçok bölgeyi ziyaret eder. İlk tarihî eseri, çocuklar için yazdığı ve temelinde Başkurdistan’da yaşayan Tatarların efsane ve

rivayetleri yatan “Tégérmende” (Değirmende) adlı hikayesidir. 1957 yılında Nurihan Fettah Prof. A. P. Smirnov’un yönettiği arkeolojik çalışma grubu ile birlikte eski Bulgar şehri kazısına katılır (Şiriyevdanov, 1978: 165). Yazar, balçık ve toprak altından çıkan “Bulgar dönemine ait çömlek kırıklarını, kerpiçleri, demir parçalarını ellerine alıp bakma mutluluğu yaşar.” (Fettah, 1972: 175). Bu dönemde arkeoloji çalışmalarının yanı sıra Bulgar Devleti dönemi hakkında bilgilerin bulunduğu İbni Fadlan’a ait “Seyahatnamesi” Usama ibni Munkız’a ait “Kitâbu’l-İ’tibâr”, “Kabusname” gibi birincil kaynakları da incelemeye başlar (Hatipov, 1985: 184). Uzun yıllar boyunca yaptığı araştırma ve incelemeler sonucunda 1970 yılında ilk tarihî romanı olan “İtil Suyı Ağa Torur” (“İdil Suyu Akıyor”) adlı eserini yazar. Nurihan Fettah mevcut eserinin giriş kısmında İdil boyunda Bulgar Devleti’nin doğuş ve kuruluş dönemini işlediğini ifade eder (Türk 2019: 146).

Eserde Doğu Avrupa’da oluşan en erken devletlerden biri olan Kiyev Rusyası, Batı Avrupa, Orta Asya ve Arap ülkelerinde saygıyla anılan İdil Boyu Bulgar Devleti’nin X. yüzyılda -920’li yıllarda- İslam dinini resmî şekilde kabul etmesi anlatılır. Arap halifesinden gelen elçilerin sayesinde İslam dininin kabul edilmesi, Bulgar Devleti’nin güçlenmesini sağlar. Yazar, elinde olan çok az tarihî gerçeğe dayanarak dağınık kavimleri birleştirmeye yönelik seferler düzenleyen Bulgar hükümdarı Almış Han döneminin siyasi durumunu, o devirde gerçekleşen savaşları, toplumun hayat tarzını, halkın gelenek ve âdetlerini ortaya koyar. Ülkenin ekonomisini güçlendiren, diğer halklarla olan ilişkilerini geliştiren ticaret üzerinde de durur. Bulgar Devleti; Tacik, Arap, Ermeni, Hazar, Yahudi, Rum ve Rus tüccarları ile alışverişte bulunur ve bu alışverişten bütün halklar kazanç elde eder. Eserde Nurihan Fettah ülkenin barış içinde ticaretle uğraşarak bereket içinde yaşadığı yılları, sürekli ülkeyi yakıp yıkan savaş yılları ile kıyaslar. Eser, Akbüre kavminin başkanı Küren Biy’e komşu Kazayak kavminin başında duran Yamgurçi Biy’in daha da kuvvetlenip Bulgar Hanı Almış’ın üzerine yürümek ve onun boyunduruğundan çıkmak arzusuyla birleşme teklifi yapmak için gelmesiyle başlar. Akbüre kavminin başında duran Küren Biy ile şaman Uttaş-Kam arasında oluşan fikir ayrılığını açıklamak için putperest bayramı “Yolık Tuyı” düzenlenir. Uttaş-Kam dinî inançların uğruna Küren-Biy’i, Totış adlı oğlunun çok sevdiği atı kurban etmeye zorlar. Bundan sonra Biy ile Kam’ın arası açılır. Totış ise atının kurban edilmesine öfkelenip bunu yapan insanlara ceza verme amaçlı Türk boylarının saydığı kurtları öldürür. Nurihan Fettah burada mitoloji yardımıyla geçmiş ile yaşanan zaman arasında bir bağ kurmaya çalışır. Türklerde en eski dönemlerden beri at kutsal hayvan sayılır. Atını öldüren insanların gaddarlığı ve insan dışı davranışları Totış’ın onlar için çeşitli cezalar uydurmasına yol açar. Ünlü Tatar halk edebiyatı uzmanı Naki İsanbet’in Tatar atasözleri ile ilgili hizmetinde Türk boylarının atalarını düşman kavimlerin yok etmesinden kurtaran ak büre (ak kurt) ile ilgili masal-efsane yer alır. Türklerin kurtarıcı olarak bilinen kurdun öldürülmesini ve yine Türklerin ahlakî yüzünü belirleyen atın kurban edilmesini yazar, kendi halkını ruhi mirasından yoksun bırakma olarak anlatır. Bu yüzden

Almış Han, Uttaş-Kam ve Totış'ın yaptıkları kötülükler romanda mutlaka cezalandırılır. Eserde tarihî şahıs olan Almış Han, yazar tarafından şefkatten yoksul gaddar bir han olarak anlatılır. O, doğruları söylemekten çekinmeyen ozanın (çeçen) dilini kestirir, diğer kavimlerin malına göz dikerek onlardan sürekli vergi toplar. Böylece Nurihan Fettah mevcut romanında sosyal eşitsizlik, halkın menfaatlerini göz ardı etme, devlet başında duranların merhametsizliği gibi konuları da bütün ciddiyeti ile aydınlatmaya çalışır. Fakat Almış Han diğer taraftan zeki bir devlet adamı olarak da anlatılır. Örneğin, bitmek bilmeyen kavimler arası sürtüşmelerin Bulgar Devleti'nin siyasî yapısına zarar getirdiğini ve bu durumu güneyde ve kuzeyde olan kavimlerin kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmasını kavrayan Almış Han, vatani ve halkı karşısında yerine getirmesi gereken sorumlulukları hatırlar ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek için bu topraklarda artık tek bir devletin kurulması gerektiğini anlar. Romanda Almış Han önceleri Bulgar topraklarında yaşayan çeşitli kavimleri kılıcının gücüyle bir araya getirmeye çalışır. Fakat bir süre sonra bu yöntemin işlemediğini görür ve daha değişik bir yola başvurur. O, birbirleriyle savaşan kavimleri bir araya getirecek daha etkili bir gücün olduğunu düşünerek 922 yılında Bulgar Devleti'nin İslam dinini kabul etmesini sağlar. Böylece Bulgar Devleti, Doğu Avrupa'nın en gelişen ve diğer devletler tarafından sayılan bir devleti olmayı başarır. Mevcut olayı anlatırken Nurihan Fettah, Bulgar topraklarında yaşayan insanların ahlaki ve ruhi değerlerini de göstermeye çalışır. Romanda bütün olaylar, duygular ve keskin çelişkiler başkahraman Totış'ın kalbinden geçer. Masal ve destan kahramanlarını andıran Totış, ince ruh ve derin duygulara sahiptir. Aynı zamanda hemen parlayıveren, belirsiz hayallerin peşinde koşan, düşüncesizce kararlar alan, aslında çok gayretli ama herkese kafa tutan bir oğlandır.

Nurihan Fettah, usta kaleminin yardımıyla kahramanların doğaya ve bütün canlılara olan duygularını ve sosyal ilişkilerini de açar. Örneğin, Akbüre kavminin başında duran Küren Biy'in eşi Koym-Bike ve onun gelini Tenke'nin kaderleri misalinde bir vatandaş ve bir anne olarak yerine getirilmesi gereken sorumluluklar, toplumdaki ahlaki değerler, aile içi ilişkiler, aşk, özgür şahsın eğitimi gibi sorunları ele alır. Örneğin, Koym-Bike her ne kadar eskiden ailesine ve kendisine Almış Han'ın babası ve Almış Han tarafından yapılan kötülükleri unutmaya da herkesten daha iyi bilir ki eski düzen yıkılmakta ve kavmi kurtarmak için tek çare, Almış Han ile birlik olmak. Bu yüzden o kendi kavminin iyiliği için Han'a boyun eğer ve İslam dinini kabul eder. Romanda Totış ile Appak'ın acıklı kaderi de anlatılır. Onlar, kendi kararlarını özgürce verebilme isteğiyle toplumda kök salan eski düzene karşı başkaldırır. Hiçbir sosyal statünün, makamın genç yürekte parlayan pak duygulardan daha önemli olmadığını inanan Totış, aşkına sadık kalmayı tercih eder.

Fakat eserin başkahramanı, şüphesiz birçok tarihî olaya tanıklık eden büyük nehir İtil'dir (İdil). Eserde yer alan bütün olaylar, bu nehrin etrafında gerçekleşir. Nehir ise kıyısında gerçekleşen bütün bu olaylara tarafsız kalarak

sularını ebediyete götürmeye devam eder. Romanı okurken okuyucu, yazarın usta kalemi ile çizilen uçsuz bucaksız İtil Nehri'ni, korku nedir bilmez bahadurların güreş ve savaşlarını, zengin han çadırları ve İtil kıyısına kurulan gürültülü rengârenk çarşı panayırılarını görmüş gibi olur. Nurihan Fettah “İtil Suvı Aka Torur” (İdil Suyu Akıyor) adlı romanını yazarken tarihî dönemin özelliklerini yansıtabilmek için Bulgar Devleti'nin bayrağını, günlük hayatını, Şamanizm döneminde yer alan gelenekleri, ayinleri ve eski Türk dilinde olan kelimeleri inceler (Nazipova, 2012: 282-289). Böylece, Nurihan Fettah ile birlikte okuyucu Kazan Tatarlarının asırlarca toza toprağa gömülü kalan şanlı tarihinin perdesini aralar.

1972 yılında sahne için yazdığı üç perdelik “Kul Ğali” (Kul Ali) adlı trajedisinde Nurihan Fettah, İdil Boyu Bulgar Devleti'nin tarihinin en gergin, en keskin döneminde -Bulgar Devleti'nin Moğol akınlarına karşı 1220'li ve 1230'lu yıllarda verdiği mücadele sırasında- gerçekleşen olayları kaleme almayı başarır. Mevcut trajedide “Kıssayı Yusuf” adlı eseriyle tarihe geçen şair ve savaşçı Kul Ali, Moğol istilası yaklaşmak üzereyken zeki bir serasker olarak milletperverliğini ortaya koyar ve istila zamanında Bulgar halkını komşu olan Kıpçak, Rus vb. diğer halklarla birleşmeye çağırarak şehit düşer (Hisamov, 2004: 389). Eserde büyüklük ile alçaklık, aşk ve nefret, sadakat ve ihanet, namus ve şerefsizlik gibi zıt kavramlar işlenir. Kul Gali ise büyüklüğü, sadakati ve namusu temsil eder. O; usta şair, zeki şahıs, bilge ve kahraman savaşçıdır. O, her durumda vatanını ve halkını düşünerek hareket eder. Eserde Kul Ali'ye zıt karakter, ülke en zor durumda olduğunda da kendi menfaatlerini güden sinsi Hacı Bek'tir. Aktay vezir de zıt kişiliğe sahip bir karakter olarak anlatılır. Onların hepsi -Hacı Bek, Aktay vezir, İnci-Bike- alçaklığı, ihaneti, merhametsizliği ve şahsi menfaati temsil ederler. Eserin sonunda yazar birliğin olmamasını, entrikaların getirdiği trajik sonucu vurgular. “Kul Ali” adlı trajedi, 1974 yılında ilk kez Kazan'da Tatar Devlet Akademi Tiyatrosu sahnesinde gösterilir (Hatipov, 2001: 181-182).

3. Nurihan Fettah'ın “Sızgıra Torgan Uklar” (Işık Çalan Oklar) Adlı Romanı

Nurihan Fettah'ın tarihe olan ilgisi yıldan yıla artar. O, tarihin en derin dönemlerine merak sarar ve neticede “Sızgıra Torgan Uklar” (Işık Çalan Oklar) adlı romanını yazar. Edibin meşhur Sün (Hun) medeniyetini ve o dönemde (III.-IV. asırlar) Türklerin yaşayışı ve gönül dünyasını anlatan mevcut eseri 1984 ve 1988 yıllarında yayımlanır. Eski Türklerin -Sünlerin- tarihi üzerine roman yazmayı düşündükten sonra Nurihan Fettah önce Kazak bozkırlarına gider. 1974 yılında ise Moğolistan'a giderek bu ülkenin coğrafik özelliğini öğrenir, bozkırlarını görür ve Bilge Tonyukuk'un mezarını ziyaret eder. Kendisi bu hususta şöyle yazar: “Kitabı tamamladım fakat bir şeylerin eksik kaldığını hissettim. Ancak Maya uygarlığına ilginin artmaya başladığı 1970-1980'li yıllarda anladım ki Tatarların köklerini Doğu'da değil Batı'da aramak gerekir. Böylece Atlantis'e merak sardım. Daha sonra elime “Phaistos diskisi” olarak

adlandırılan ve deşifre edilemeyen üzerinde birçok yazı bulunan taş bir disk ulaştı. Orada yer alan yazıları ben Türk dili üzerinden okumaya çalıştım. Şimdi eminim ki Tatarlar; kökleri Sümer, Elam ve Mısır uygarlıklarına kadar uzanan çok eski yerleşik bir halk.” (Minvaleev, 2004).

Nurihan Fettah'ın en önemli tarihî eseri olan “Sızgıra Torgan Uklar” (Islık Çalan Oklar”, 1977-1985) adlı romanını yazmadan önce ona ne kadar ciddi bir şekilde hazırlandığı, 1976 yılında “Kazan Utları” adlı dergide (№9-11) Tatar Türklerinin eski tarihini, Hun ve Sön halklarının tek bir halk olma ihtimalini araştırmaya yönelik “Yırak Yıllar Avazı” (Uzak Yılların Avazı) adlı bir dizi makalesinden de anlaşılır. Daha sonra 1990 yılında yazar bu makaleleri “Şecere” adlı kitabında da yayımlar. Nurihan Fettah bir süre arşivlerde çalışır, “tarihin babası” Herodot, Strabon gibi antik tarihçilerin ve N. Biçurin, L. Gumilyov, V. Taskin gibi XX. yy. Rus tarihçilerinin çalışmalarını araştırır. Aynı zamanda İbn Rüşd (X. Yy.), Garnati (XI. Yy.), İbn Fadlan (X. Yy.), Mahmut Kaşgari (XI. Yy.) gibi seyyah ve âlimlerin yazılarını da inceler. Böylece, iki kitaptan oluşan eserini Nurihan Fettah; artık tarih alanında birçok araştırma yapan bilim adamı olarak yazar ve ortaya koyduğu romanda Hunların günlük hayatını, örf âdet ve geleneklerini tasvir etmekle beraber o dönemin önemli meselelerine de değinir. Romanda tarihî şahıs, Hun devletinin yöneticisi Tuman Kağan, onun büyük eşi Küréklé bike, büyük oğulları Albuga, serasker Tungak Alp vb. birçok kabile önderleri ve sıradan köleler tasvir edilir. Ülkenin, halkın hayatında yer alan büyük önemli olaylar ise Albuga'nın kaderiyle sıkı bir bağlantıda verilir. “Islık Çalan Oklar” adlı romanda yazar, ülke ve halkın hayatını, sosyal yapısını, ekonomisini, ruhunu, ahlaki kazançlarını, yaşanan ibretli olayları canlı ve ilgi çekici bir şekilde gözlerin önüne serer.

“Islık Çalan Oklar” adlı romanın sadece yazılma tarihçesi değil, aslında bütün 1980'li yıllar edebiyatına özgü olan yayımlanma süreci de ilginçtir. O yıllarda edebiyat henüz Sovyet ideolojisinden arınmış değildi. Millî ve tarihî konuları kaleme alan yazarları ürküten sansür de uygulanmaya devam etmekteydi. Bu yüzden roman, Kazan Utları dergisi neşriyatında 2 yıl boyunca cevapsız kalır. Şahıs kültü döneminden kalan korku ve o yıllarda Rusya'nın Çin sınırlarında oluşan gerginlik Nurihan Fettah'ın romanının hemen yayımlanmasına engel olur. Sonuçta romanda Çin ile tarihte olup biten ilişkiler söz konusu idi. Ancak Nurihan Fettah'ın Tataristan Yazarlar Birliği'nden eseriyle ilgili bir cevap verilmesini ve sonuca varılmasını talep ettiği mektubundan sonra yazarlar bir araya gelir. Ünlü Tatar yazar ve şairler Tufan Minnullin, Muhammet Mehdiyev, İldar Yuzeyev, Ravil Feyzullin ve bilim adamı Nil Yuzeyev Nurihan Fettah'ı savunurlar ve romanın yayımlanması için onay verirler. Yazar Atilla Rasih ise şöyle bir soru verir: “Tarihi yazan, sıradan halktır. Neden Nurihan Fettah hanların hayatına meraklı? Romanın kahramanı, sıradan halk olmalı.” 1990'lı yıllarda kendisi de tarihî romanlar yazacak olan diğer yazar Möseğıyt Habibullin ise Atilla Rasih'in fikrine karşı hanları ele almadan tarihî romanın yazılmadığını, Nurihan Fettah'ın da tarihî gerçeğe

sadık kaldığını savunur. Robert Minnullin, Ehsen Bayanov, Koyaş Timbikova, Fervez Minnullin gibi ileri görüşlü yazarlar da bu tartışmada Nurihan Fettah'ı savunurlar. Nurihan Fettah söz alarak, romanda anlatılanların bir uydurma değil, 30 yıl boyunca tarihî kaynaklardan araştırdığı bir gerçek olduğunu söyler. Sonuçta Tataristan Yazarlar Birliği Reisi Garif Ahunov, Nurihan Fettah'ı kazandığı zaferle kutlar ve 8 ay sonra 1982 yılında “Islık Çalan Oklar” adlı roman Kazan Utları dergisinde yayınlanır. 1984 yılında romanın ilk cildi, 1988 yılında da ikinci cildi ayrı bir kitap olarak yayımlanır (Fettahova, 2004: 168-172).

Romanın ikinci baskısı 1991 yılında çıkar. Tatar eleştirmenleri bir düşüncede hemfikirdir: “Son yıllarda yazılan bütün romanları göz önünde bulundurmak gerekirse “Islık Çalan Oklar”, tasvir edilen olayların genişliği ve diğer toprakların, halkın, devrin özelliklerini ustaca kaleme almasıyla en iyi Tatar romanı sayılabilir.” (Minvaleev, 2004).

Tatar araştırmacı Liliya Husnutdinova, Nurihan Fettah'ın “Islık Çalan Oklar” adlı eserinin en büyük kazancını, yazarın tarihte şahsın oynadığı rolü, hakimiyetin ve aklın gücünü vurgulamasında görür ve genel olarak bütün tarihî romanların ebedî değerleri ele alması ile değerli olduklarını vurgular (Husnutdinova, 2003: 16). Tatar bilim adamı Nurmuhammet Hisamov adı geçen romanı değerlendiren yazısını boşuna “Halkın Hatırını Beklerken” diye adlandırmıyor (Hisamov, 2004).

Nurihan Fettah'ın “Islık Çalan Oklar” adlı romanında tarihî gerçekleri araştıran Rezeda Hayrutdinova, Nurihan Fettah'ın tarihî ve coğrafi gerçeklere sadık kalarak yazdığını vurgular. Örneğin, romanda anlatılan Hunların Çin ile olan ilişkileri, nehirlerin adları, çorak Moğol bozkırları, Ordos, Tuman, Şi-Huandi, Gaodi ve Li Sı gibi şahıslar, Hunlar ile Çin İmparatorluğu arasında olup biten savaşların tasviri, özellikle de ıslık çalan oklar gibi yeni tür okların Hunların düşmanlarına galip gelmesinde oynadığı rol, bunların hepsi tarihî gerçeklerdir. Ama tabii ki yazar savaşın olmadığı zamanlar Hunların yaşadıkları günlük hayatı, onlara özgü gelenek ve görenekleri anlatırken edebî eserin ayrılmaz bir parçası olan kurguya da ustaca başvurur. Nurihan Fettah, insan psikolojisine her dönemde özgü vatanseverlik, aşk, kazanma sevinci, kaybetme acısı gibi duygulara da romanında önemli yer ayırır. Romanda yer alan karakterlere gelince, onları yazar daha çok zıtlık kavramından yola çıkarak yaratır. Örneğin, Tuman Kağan ülkesinin gelişimine engel olan bir hükümdar olarak tasvir edilir. Oğlu Albuga-Tegin (tarihte Mode) ise halkını kalkındırmak isteyen, topraklarını düşmanlardan savunarak devletin bütünlüğünü korumaya çalışan olumlu bir karakterdir. Romanda diğer bir karakter Tungak (Bulgak) Alp ise aynı Türk destanlarında anlatılan kahramanlar gibi güçlü ve cesur olmakla beraber kendisini büyütüp eğiten Albuga'ya sadık vatanperver bir kahramandır. Hunlara çocukken esir düşen fakat zekâsı ve kabiliyeti sonucunda Tuman Kağan'ın özel korumasının başına geçmeyi başaran Tungak Alp, ülkenin geleceğini Albuga'da görür ve onu birkaç defa ölümden kurtarır. Hunların

düşmanlara galip gelmelerini sağlayan ıslık çalan okları da o icat eder. Böylece, tamamen yazarın hayal gücüyle yaratılan Tungak Alp, romanda Hunların hayatında belirleyici rol oynar. Eserde ilgi çeken diğer şahıs İsentey ise baştan ayağa olumsuz bir karakterdir. Sinsi, kendi menfaatini güden, hırslı, altın ve iktidar arzusuyla yanıp tutuşan İsentey, Çinlilere Hunların sırrını verir. Onun yüzünden Tuman Kağan ve ordusu savaşı kaybeder, birçok asker şehit olur, ülkede yaşayan halk kılıçtan geçirilir. Olumsuz karakter olarak İsentey romanda yalnız değildir. Hunların düşmanları olan Çinlileri yazar zıt duygular besleyerek yazar. Sıradan halka anlayış ve acıma duygusu ile bakar. Örneğin, hekim Huçi'yi adaletli ve bilge bir karakter olarak yaratır. Yazar, kendisine özgü ve vurgulamak istediği insani düşünceleri romanda bu karakter üzerinden verir. Fakat Çin yönetiminin başında olanları - özellikle de kendi halkına zulmeden Şihuandi'yi - Nurihan Fettah büyük nefretle tasvir eder ve tamamen olumsuz karakter olarak gösterir. Erkek karakterler yanında eserde kadın karakterler de kayda değerdir. Örneğin, Kağan'ın eşi Küréklé, güzel zeki bir kadın ve oğlu Albuga Tegin'i olumlu etkileyen bir anne olarak tasvir edilir. Kağan'ın annesi Kortkabike ise değişken bir kişiliğe sahiptir. O; kurnaz, sinsi, hırslı bir kadın olmakla beraber aynı zamanda okuyucunun karşısına soyunu ve ülkesini koruyan güçlü bir şahıs olarak da çıkar. Her iki karakter tarihte var olan güçlü Türk kadınlarını andırır. Türk kadınları tarihten bilindiği üzere özgür ve zeki idiler, eşleri ve oğulları tarafından saygı görürlerdi. İşte Nurihan Fettah da tarihî gerçeklere dayanarak romanda kadın başkahramanları tasvir ederken bu gibi karakterler yaratmaya çalışır. Fakat eserde tamamen hayal gücü ile yaratılan kadın karakterler de yer alır. Örneğin, Tungak Alp'in iyileşmesini sağlayan Tabıldık ya da Hunlara karşı entrikalar ören Çinli güzel Söyénéç. Romanı okuyucular için daha canlı ve büyüleyici, halka daha yakın yapmak için yazar Türk boylarına özgü gelenek görenekleri, örf âdetleri, inançları, mitolojiyi ve etnik detayları da bol kullanır (Örneğin, Tengri, gayb erenler, suya, ateşe, toprağa, göğe ve Tengri'ye kurban sunma, kağanı beyaz keçe üzerinde tahta çıkarma, Çin elçisi ispiyoncu Çensi'yi ateşten geçirme, rüya motifi vb.). Nurihan Fettah romanda düğün ve cenaze geleneklerini de ustaca tasvir eder.

Araştırmacı Rezeda Hayrutdinova'nın da bildirdiği üzere "Islık Çalan Oklar", Tatarların millî nesrinde tarihî romanın en klasik örneği olmayı ve yayımlandıktan sonra edebiyat uzmanları, yazar ve eleştirmenleri kendi etrafında toplamayı başardı. Daha fazlası, Tatar edebiyatında yeni tarihî romanların yazılmasına da vesile oldu (2007, s. 7, 24-25).

Nurihan Fettah'ın tarihî romanları yanında "Sarmat Kızı Serine" (1986) adında çok eski dönemlerde -2200 yıl öncesi- Karadeniz kıyılarında bozkırda yaşayan göçebe kavimlerin hayatını anlatan bir tiyatro eseri de vardır. Ayrıca, yazarın tarih ve dilbilgisi üzerine yazdığı "Yırak Gasırlar Avazı" (Uzak Asırlar Avazı, 1976), "Fest Disbesénéj Séré" (Phaistos Diskinin Sırrı, 1986) adlı çalışmaları ve "Şecere" (1991) adlı kitabı da dikkate değerdir. "Fest Disbesénéj Séré" (Phaistos Diskinin Sırrı, 1986) ve "Şecere" (1991) adlı kitaplarında

Nurihan Fettah eski Mısırlılar ve Yunan halkının eski Türklerle akraba olduklarını vurgular (Hatipov, 2001, s. 172-184). Şecere adlı eseri ise 1991 yılında “Yazık Bogov i Faraonov” adıyla Rusçaya ve Rusça tercümesinden de “Tanrıların ve Firavunların Dili” adıyla Türkçeye çevrilmiş ve 2004 yılında İstanbul’da Selenge Yayınevinde yayımlanmıştır. Fakat Nurihan Fettah yine de Tatar edebiyatında her şeyden önce tarihî romanlar konusunda ciddi eserler yaratan, uzak devirlerin bugün ile olan bağlantısını anlatmaya çalışan ve eserlerinde her zaman Tatar Türklerinin tarihten çıkarması gereken dersleri vurgulayan bir yazar olarak kalır. Gelecekte onun romanlarının Türkiye Türkçesine çevrilip yayınlanması bir taraftan Türkleri Tatarların şanlı tarihiyle buluştururken diğer taraftan da bütün Türk boyları için ortak olan geçmişi - Hun uygarlığı dönemini - de edebî eser örneğinde tanıma imkânı sağlar.

Sonuç

Nurihan Fettah, halkının en eski tarihine dokunmaya cesaret eden ilk Tatar yazar oldu ve bütün yaratıcılığını Tatar halkının tarihiyle besledi. Hem yazar hem bilim adamı hem de tarihçi olan Nurihan Fettah’ın romanları her şeyden önce halkın tarihî bilincinin yenilenmesi, yerine gelmesi, önceden olup biten olayların ve Tatarların atalarının tarihte gösterdikleri kahramanlıkların, hayat tarzının, geleneklerinin, sosyal ilişkilerin tekrar hatırlanması açısından pahası biçilmez değere sahiptir. O, kendi halkının tarihinin derinliklerine inip, o tarihî zenginliği edebî yaratıcılığıyla yoğurup kendi halkına iade etmeyi başardı.

Kaynakça:

- Fettah, Nurihan (1980). İtêl Suvı Ağa Torır. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Fettah, Nurihan (1972). Tarih Bitlerén Aktarganda. *Kazan Utları*, S. 3, s. 175.
- Fettahova, R. (2004). “Bér Esernêj Basılı Tarihi.” *Kazan Utları*, S. 9, s. 168-172.
- Hatipov, Ferit (1985). “Ütkenner Aşa-Kileçekke.” *Kazan Utları*, S. 11, s. 180-188.
- Hatipov, Ferit (2001). “Nurihan Fettah.” *Tatar Edebiyatı Tarihi. Altı Tomda. 6 Tom. 1960-1990 Yıllar Edebiyatı*. Kazan: Rannur Neşriyatı, s. 172-184.
- Hayri, Hesen. (1979). “Yazuçı Hem Tormış.” *Edebiyat Teorijasé, Edebî Hereket Meseleleré*. Kazan: Tatkitneş.
- Hayrutdinova, Rezeda Rafailevna (2004). *Sootnoşeniye İstoriçeskogo i Hudojestvennogo v Romane Nurihana Fattaha “Svistyışıye Strelı”*. Avtoferat Dissertatsii na Soiskaniye Nauçnoy Stepeni Kandidata Filologičeskih Nauk. Kazan.
- Hisamov, Nurmuhammet. (2004). *Hetér Sagında*. Kazan: Megarif.
- Husnutdinova, Liliya. (2003). *Sovremennyy Tatarskiy İstoriçeskiy Roman (Problemı Poetiki)*. Avtofef. Diss. Kand. Filol. Nauk. Kazan: Kazanskiy Gos. Un-t.
- Minvaleev, Arslan (2004). “Svetly Han. V Sredu Skonçalsya Korol Tatarskogo İstoriçeskogo Romana” *Vostoçnyy Ekspres*, 20 Fevralya, S. 7 (161).
- Musin, Flün. (2001). “Proza.” *Tatar Edebiyatı Tarihi. Altı Tomda. 6 Tom. 60-90 Yıllar Edebiyatı*. Kazan: Rannur Neşriyatı, s. 49-96.

Nazipova, Elfinur (2012). “İstorizm v Tvorçestve Nurihana Fettaha.” *Vestnik ÇGPU*, S. 7, s. 282-289.

Necipova-Zinnatullina, Elfinur. (2004). *Nurihan Fettah: Tormışı Hem Êşçenlégé*. Kazan: Tatkitneşr.

Pautkin, A. İ. (1980). “İstoriceskiy Roman 60-70 gg.” *Russkiy Sovetskiy Roman*. Moskova: Sovremennik.

Şiriyezdano, R. (1978). “Anıñ Dertë, Dermanı Bëlen...” *Kazan Utları*, S. 10, s. 162-170.

Türk, Ahmet Turan (2019a). “Köklerin Peşinde Bir Tatar Yazar: Nurihan Fettah” *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Turkish World Journal of Language and Literature*, Sayı/Issue: 48, (Güz-Autumn), s. 139-155.

Türk, Ahmet Turan (2019b). “Nurihan Fettah’ın Dilinde Eski (Arkaik) Sözlér.” *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, S. 1 (1), s. 47-57.

Yarullina Yıldırım, Ramilya (2016). *Tatar Nesri ve Romantizm Estetiği*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Zaripova Çetin, Çulpan (2018). “XX. Yüzyıl Kazan Tatar Edebiyatı.” *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*. İstanbul: Kesit Yayınları, s. 569-824.

ОБ ИСТОРИЧЕСКИХ РОМАНАХ ТАТАРСКОГО ПИСАТЕЛЯ НУРИХАНА ФАТТАХА

АННОТАЦИЯ

Жанр исторического романа в татарской литературе появился в начале XX века. Однако после Великой Отечественной войны советская идеология на многие годы запретила освещение героического прошлого татарского народа. И всё же к данной теме татарские писатели хоть и редко, но продолжали обращаться.

1960-1990 годы в татарской литературе, как впрочем и в литературе других народов в составе Советского Союза, стали особым периодом. В результате развенчания культа личности в конце 1950 годов произошли серьёзные изменения в общественной и духовной жизни страны. Писатели уже имели возможность озвучить самые сокровенные мысли и обратиться в своих произведениях к темам, доселе нераскрытым или запрещённым в силу тех или иных обстоятельств. Поэтому неудивительно, что в татарской литературе в 1965-1990 годы писатели стали обращаться и к древней истории своего народа.

Нурихан Садрильманович Фаттахов (Нурихан Фаттах) – известный татарский писатель, драматург, переводчик, автор ряда научных статей, связанных с историей и языком древних тюрков и татар. Произведения на исторические темы Нурихан Фаттах начал писать с 1970 года уже будучи зрелой личностью и известным писателем. Среди татарских исторических романов, написанных в 1970-1980 годы, его произведения занимают особое место. Главная заслуга писателя в том, что он обратился к древней истории

тюрков и татар и правдиво отобразил как исторические личности, так и исторические события давно минувших времён. Так, в результате изучения исторических источников, связанных с Булгарским ханством, и участия при раскопках на территории Древних Булгар, Нурихан Фаттах написал два произведения. В романе «Итиль-река течёт» он описал самое важное событие в истории Волжской Булгарии в X веке - принятие ислама. Несмотря на то, что о данном периоде сохранилось очень мало исторических сведений, писатель смог достоверно описать политическое положение при Алмыш хане, сумевшем объединить разрозненные племена в одно целое могучее государство. В романе также уделено большое внимание жизненному укладу, традициям и поверьям Волжских булгар. В другом произведении - трагедии "Кул Гали" - описаны события, происходившие в Булгарском государстве в XIII веке, во времена монгольского нашествия. В центре произведения – личность талантливого поэта-классика татарской литературы Кул Гали, призывавшего соседние народы к объединению против монгольского ига и погибшего, защищая родину и свой народ.

В 1980 году Нурихан Фаттах написал роман-диологию "Свистящие стрелы", в котором обратился к далёкой истории гуннов в III-IV веках. В данном произведении Нурихан Фаттах смог талантливо воссоздать дух времени и историю гунской цивилизации, описать политику ханов, быт простого народа, их традиции, жизненный уклад и привычки. А события, сыгравшие ведущую роль в жизни страны и народа, показаны писателем в тесной связи с образом и действиями Албуга хана. Нурихан Фаттах своим пером так мастерски описал политическую и общественную жизнь в гунском государстве, его экономику и нравственные устои, что после издания книги о нём заговорили и писатели, и учёные, и критики. На сегодняшний день роман «Свистящие стрелы» смело можно назвать классическим образцом исторического романа в татарской прозе. Более того, в последующие годы роман вдохновил татарских писателей на создание новых произведений о славном прошлом своего народа.

Главная заслуга Нурихана Фаттаха в том, что он одним из первых среди татарских писателей осмелился написать о древней истории татар. Его произведения способствовали и до сих пор продолжают способствовать пробуждению национального самосознания татарского народа. С помощью его романов татары начали заново осознавать своё героическое прошлое, жизненный уклад, древние традиции и духовные ценности своих предков.

Ключевые слова: татарская литература, Нурихан Фаттах, исторический роман, Волжская Булгария, гунны.